

KS. PAWEŁ MAKOSA

WYBRANE PARAMETRY RELIGIJNOŚCI POLSKIEJ MŁODZIEŻY NA POCZĄTKU XXI WIEKU

WPROWADZENIE

W każdej społeczności młode pokolenie przykuwa uwagę pozostałych jej członków przede wszystkim ze względu na świadomość, że w niedługiej przyszłości to właśnie młodzi ludzie będą nadawać jej kształt. Z tego powodu młodemu pokoleniu poświęca się wiele uwagi i wysiłków, zmierzających do odpowiedniego wychowania. Wychowanie to odbywa się przede wszystkim w rodzinie, w szkole, we wspólnotach religijnych, a także w różnych grupach rówieśniczych. Kościół od wieków doceniał znaczenie młodzieży i nie szczędził wysiłków zmierzających do ukształtowania dojrzałej osobowości, właściwej postawy społecznej oraz wiary i religijności. Wyrazem tego są choćby szkoły parafialne czy uniwersytety, zakładane i prowadzone przez Kościół w ciągu minionych wieków.

Wydaje się jednak, że w czasach współczesnych Kościół jeszcze bardziej docenił znaczenie młodzieży i jeszcze bardziej zintensyfikował działania edukacyjne adresowane do ludzi młodych. Bez wątplenia ogromne zasługi w tym względzie położył papież Jan Paweł II, który już w dzień inauguracji swojego pontyfikatu skierował do młodzieży znamienne słowa: „Wy jesteście przyszłością świata! Wy jesteście nadzieją Kościoła! Wy jesteście moją nadzieją!” O zainteresowaniu papieża, a tym samym Kościoła, młodzieżą świadczą także liczne dokumenty poświęcone młodym ludziom. Najbardziej znany jest *List do młodych całego świata*, wydany w 1985 r. z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży ogłoszonego przez ONZ¹ Ponadto wszyst-

Ks. dr PAWEŁ MAKOSA – adiunkt Katedry Katechetyki Psychologiczno-Pedagogicznej KUL; adres do korespondencji: ul. Koncertowa 15, 20-866 Lublin; e-mail: makosa@kul.lublin.pl

¹ Jan Paweł II. *List Apostolski „Do młodych całego świata z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży”* „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 1985 nr 1 s. 5-10.

kie katechetyczne i odnoszące się do wychowania dokumenty Kościoła nawiązują do młodego pokolenia i wskazują na konkretne działania mające służyć osobowemu i duchowemu wzrostowi młodzieży.

W Polsce wyrazem szczególnej troski o młodzież, o jej religijne wychowanie, są najnowsze dokumenty katechetyczne, a także coraz liczniejsze podręczniki i pomoce do katechizacji młodzieży. Na szczególne podkreślenie zasługuje też Komisja ds. Młodzieży działająca przy Konferencji Episkopatu Polski, która koordynuje i inspirowe wszystkie formy duszpasterstwa młodzieży szkolnej i studenckiej²

Tak wielkie zainteresowanie młodzieżą w ostatnim czasie wiąże się także z coraz bardziej zauważalną dynamiką zmian w religijności młodzieży. Powszechnie uważa się, że młodzież jest coraz mniej religijna i w coraz mniejszym stopniu akceptuje zasady moralne głoszone przez Kościół. Świadomość tych zmian i aktualnego stanu religijności młodego pokolenia Polaków jest koniecznym warunkiem prowadzenia skutecznej edukacji religijnej. Oczywiście jest bowiem, że podjęcie odpowiednich zabiegów wychowawczych powinno wynikać z prawidłowo postawionej diagnozy problemów. W tym celu nie wystarczy bazować na osobistych doświadczeniach czy opiniach innych ludzi, są one bowiem nacechowane sporym subiektywizmem. Konieczne więc staje się prowadzenie obiektywnych, jak najbardziej reprezentatywnych badań empirycznych.

Socjologia religii czy teologia pastoralna od wielu lat postuluje prowadzenie takich badań, tak aby duszpasterska działalność Kościoła odpowiadała w sposób najbardziej adekwatny na współczesne potrzeby wiernych. Ze względu na dużą dynamikę zmian w tym zakresie postuluje się także częste prowadzenie tego rodzaju badań, tak aby odpowiedzialnym za wychowanie, katechezę czy duszpasterstwo młodzieży znana była aktualna sytuacja.

W odniesieniu do religijności polskiej młodzieży przeprowadzono w różnorodnych środowiskach wiele badań empirycznych. Badania te były i są nadal prowadzone przez różne ośrodki badawcze zarówno instytucjonalnie związane z Kościołem, jak i wiele innych.

Niniejsze opracowanie stawia sobie za cel ukazanie najnowszych badań nad religijnością polskiej młodzieży w odniesieniu do wybranych parametrów. W tym celu przybliżone zostaną wyniki badań prowadzonych przez różne

² Rada została powołana podczas 337. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, które odbyło się w dniach 18-19 października 2006 r. w Warszawie. Zob. www.episkopat.pl/?a=dokumentyKEP&doc=20061019_0

ośrodki od 2001 r., a więc już w nowym XXI wieku. Wyniki tych badań zostaną przedstawione przede wszystkim w sposób syntetyczny, co służyć ma większej przejrzystości obrazu. Zostaną zasygnalizowane również najbardziej charakterystyczne zjawiska i trendy w religijności współczesnej, polskiej młodzieży.

Całość zagadnienia zostanie przedstawiona w sposób, który można by nazwać klasycznym – w oparciu o parametry religijności określone przez W. Piwowarskiego. Do parametrów tych należą: Globalny stosunek do wiary i praktyk religijnych; Wiedza religijna; Ideologia religijna; Wybrane praktyki religijne; Doświadczenie religijne; Związek z parafią; Moralność religijna³ W niniejszym opracowaniu jednak – ze względu na fragmentaryczność danych – zostaną uwzględnione tylko niektóre z nich.

W sposób bezpośredni wykorzystane zostaną wyniki badań religijności przeprowadzone w latach 1996–2006 w 12 diecezjach Polski⁴, badania prowadzone przez pracowników i studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 2002–2005⁵, badania prowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej w 2003 r.⁶; wyniki z 2000 r. z sześciu wybranych środowisk (Kraków, Kielce, Oświęcim, Zabrze, Bytom i Konin)⁷ oraz opublikowane w 2005 r. wyniki badań prowadzonych przez agencję badań rynku „Opinia” wśród młodzieży w wieku 11–19 lat⁸ Ponadto przytoczone zostaną wyniki badań przeprowadzonych na początku tego stulecia wśród młodzieży uczącej się w Warszawie i będącej w wieku 16–24 lata⁹, wyniki badań prze-

³ W. Piw o w a r s k i. *Socjologia religii*. Lublin 1996 s. 64.

⁴ Zob. S. H. Z a r ę b a. *Religijność młodzieży – podstawowe parametry*. W: *Religia. Kościół. Społeczeństwo. Wyniki badań socjologicznych w 12 diecezjach 1996–2006*. Red. W. Zdaniewicz. S. H. Zaręba. Warszawa 2006 s. 110–139.

⁵ J. M a r i a ń s k i. *Religijność młodzieży szkolnej w małych miastach w warunkach zmiany społecznej*. W: *Małe miasta. Religie*. Red. M. Zemło. Lublin–Supraśl 2006 s. 328. Badania prowadzono w 2002 r. we Włocławku, w 2005 r. w Radomiu, Ostrowi Mazowieckiej i Łomży. W badaniach wzięło udział w sumie 2359 osób w wieku 17–18 lat.

⁶ *Młódzież 2003. Opinie i diagnozy* nr 2. Warszawa 2004.

⁷ Zob. A. R y k. *Pokolenie zmiany. Studium porównawcze wartości i perspektyw życiowych młodzieży włoskiej i polskiej*. Kraków 2004 s. 73. Wiosną 2000 r. przeprowadzono badania młodzieży w wieku 15–29 lat (925 osób).

⁸ *Raport z badania młodzieży polskiej*. Warszawa 2005.

⁹ A. R a d ź k o. *Metodologia badań*. W: *Młódzież Warszawy – pokolenie pontyfikatu Jana Pawła II*. Red. W. Zdaniewicz, S. Zaręba. Warszawa 2005 s. 11–19. Próba badawcza obejmowała 3000 osób, wyselekcjonowanych przy użyciu zaawansowanych metod socjologicznych. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych stanowili niespełna 1/3 ogółu młodzieży kształcącej się w Warszawie, z czego 61,2% stanowili uczniowie liceów ogólnokształcących. W skali całej próby uczniowie liceów stanowią 20,1%. Około 5% ankietowanych to słuchacze szkół policealnych, reszta zaś to studenci warszawskich uczelni.

prorowadzonych w 2002 r. na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w różnych typach miejscowości (miasto i wieś)¹⁰, a także na Podkarpaciu w 2001 r.¹¹

Liczna próba badawcza, różnorodność środowiskowa, a także bliska odległość czasowa świadczy o dużej reprezentatywności przytaczanych badań. Wydaje się, że wykorzystane dane mogą wiarygodnie ukazać obraz religijności współczesnej polskiej młodzieży.

1. GLOBALNY STOSUNEK DO WIARY

Jako pierwsze zostaną ukazane wyniki badań dotyczące autodeklaracji religijnych w odniesieniu do przynależności eklezjalnej, a także do intensywności przeżywanej wiary. W. Piwowarski twierdzi, że parametr ten umożliwia już na wstępie „poznanie intensywności i stopnia krytycznej refleksji nad własną religijnością”¹² Przytoczone wyniki badań odnoszą się do młodzieży z kilku wybranych miast Polski – Włocławka, Radomia, Ostrowi Mazowieckiej i Łomży oraz osobno do młodzieży uczącej się i studiującej w Warszawie.

Uzyskane dane potwierdzają, że polska młodzież w większości uważa się za chrześcijan wyznania rzymskokatolickiego, a do innych wyznań czy religii wciąż przyznaje się niewielki odsetek populacji. Kolejnym wnioskiem nasuwającym się po lekturze tych badań jest zauważalna stabilność w autodeklaracjach przynależności wyznaniowej i niewielka dynamika zmian w tym względzie w porównaniu z ubiegłymi latami¹³ Najbardziej zaskakujące wydają się wyniki dotyczące nieutożsamiania się z żadnym wyznaniem zauważane w autodeklaracjach młodzieży warszawskiej (7,8%). W odniesieniu do tego wskaźnika zauważalny jest także największy wzrost na przestrzeni ostatnich lat¹⁴

¹⁰ T. Biernat. *Spółeczno-kulturowe uwarunkowania światopoglądu młodzieży w okresie transformacji*. Toruń 2006 s. 156-158. W badaniu wzięło udział 880 osób w przedziale wiekowym 18-24 lata, a do analizy zakwalifikowano 847 kwestionariuszy (507 kobiet i 340 mężczyzn) – 384 studentów i 463 uczniów.

¹¹ P. Długosz. *Młodzież Podkarpacia w III Rzeczypospolitej*. Kraków 2005. Badania zostały przeprowadzone w 2001 r. w klasach maturalnych na terenie powiatu ropczycko-sędziszowskiego. Próba badawcza wynosiła 463 osoby.

¹² Piwowarski, jw. s. 63.

¹³ Por. S. H. Zaręba. *Dynamika świadomości religijno-moralnej młodzieży w warunkach przemian ustrojowych w Polsce (1988-1998)*. Warszawa 2003.

¹⁴ Zob. Zaręba. *Dynamika świadomości religijno-moralnej młodzieży* s. 75.

Tabela 1. Przynależność wyznaniowa

Wyznanie lub religia / badanie	Wybrane miasta Polski ¹⁵ (2002-2005)	Warszawa ¹⁶ (2003)
Rzymskokatolickie	96,3	87,3
Prawosławne	0,6	0,7
Protestanckie	0,1	0,8
Świadkowie Jehowy	0,6	0,0
Judaizm	0,0	0,1
Islam	0,1	0,1
Inne	0,3	0,5
Żadne	1,5	7,8
Brak odpowiedzi	0,6	0,9

Poza przynależnością wyznaniową istotna jest również intensywność przeżywanej wiary. Do określenia stopnia tej intensywności odnosi się wskaźnik empiryczny określany jako: „globalny stosunek do wiary”¹⁷ Poniżej (Tabela 2) przytoczone zostały wyniki aż siedmiu odrębnych badań – zarówno ogólnopolskich, jak i lokalnych – określających autodeklaracje młodych Polaków w odniesieniu do tego wskaźnika. Zapis w postaci „-” oznacza, że dane badanie nie uwzględniało konkretnej kategorii.

We wszystkich próbach badawczych odsetek wierzących i głęboko wierzących oscyluje wokół 80%. Pozytywnie na tym tle wyróżnia się Podkarpackie (92,2%), natomiast młodzież ucząca się w Warszawie uważa siebie za najmniej wierzącą (59,1%). O ile odsetek niewierzących nie jest zbyt wysoki i zasadniczo się nie zwiększa¹⁸, o tyle niepokoi stosunkowo wysoki odsetek młodzieży określającej się jako niezdecydowani bądź obojętni wobec wiary. W wybranych miastach Polski niezdecydowanych jest 19,89%, w Warszawie zaś aż 22,3%, a ponadto 11,3% obojętnych. Podsumowując globalne deklaracje wiary polskiej młodzieży, J. Mariański pisze: „Dane empiryczne dotyczące autoidentyfikacji religijnej wskazują, że w środowiskach młodzieżo-

¹⁵ Mariański. *Religijność młodzieży szkolnej* s. 330.

¹⁶ W. Zdaniewicz. *Autodeklaracje religijne*. W: *Młodzież Warszawy* s. 21.

¹⁷ Por. Piwowarski, jw. s. 63.

¹⁸ Por. Zaręba. *Dynamika świadomości religijno-moralnej młodzieży*; zob. Mariański. *Religijność młodzieży szkolnej* s. 334: „W 1996 r. 6% badanych określiło siebie jako głęboko wierzących, 74% – jako wierzących, 14% – jako niezdecydowanych i 5% jako niewierzących; w 2003 r. odpowiednio: 6%, 72%, 14%, 7%”

wych ateści, agnostycy i indyferenci nie wymarli, ale też za wcześnie uderzać w żałobne dzwony dla katolicyzmu”¹⁹

Tabela 2. Globalny stosunek do wiary

Stosunek do wiary / badanie	Wybrane 12 diecezji (1996-2006) ²⁰	Polska CBOS (2003) ²¹	Wybrane miasta (2002-2005) ²²	Wybrane miasta (2000) ²³	Kujawsko-pomorskie (2002) ²⁴	Podkarpacie (2001) ²⁵	Warszawa (2003) ²⁶
Głęboko wierzący	Łącznie 82	6,0	15,6	Łącznie 73,08	Łącznie 86,0%	16,9	10,7
Wierzący		72,0	63,9			75,3	48,4
Niezdecydowani	-	14,0	13,4	19,89	-	5,8	22,3
Obojętni	-	-	4,8	-	-	-	11,3
Niewierzący	-	7,0	1,9	3,67	9,2%	1,9	6,4
Inne religie	-	-	-	-	0,2	-	-
Brak opinii	-	-	-	-	3,7	-	-
Brak odpowiedzi	-	-	0,4	-	0,9	-	-

Podsumowując wyniki najnowszych badań empirycznych dotyczących przynależności wyznaniowej i globalnego stosunku do wiary polskiej młodzieży, można z przekonaniem stwierdzić, że młodzi Polacy deklarują przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego i zdecydowanej większości uważają się za ludzi wierzących.

2. AKCEPTACJA DOGMATÓW

Parametr ten został nazwany przez W. Piwowarskiego „ideologią religijną”²⁷ i dotyczy „internalizacji określonego systemu uznawanych prawd religijnych uwarunkowanego czasem, których akceptacja i wiara pozwala scharakte-

¹⁹ Mariański. *Religijność młodzieży szkolnej* s. 335.

²⁰ Zob. Zaręba. *Religijność młodzieży – podstawowe parametry* s. 112.

²¹ *Młodzież 2003* s. 113; por. Mariański. *Emigracja młodzieży z Kościoła? „Socjologia religii”* 3:2005 s. 171. Por. Zdaniewicz. *Autodeklaracje religijne* s. 22.

²² Mariański. *Religijność młodzieży szkolnej* s. 332.

²³ Zob. Ryk, jw. s. 124-125.

²⁴ Biernat, jw. s. 226.

²⁵ Długosz, jw. s. 107.

²⁶ Zdaniewicz, jw. s. 22.

²⁷ Piwowarski, jw. s. 60.

ryzować jednostkę jako bardziej bądź mniej religijną”²⁸ Znajomość i akceptacja dogmatów katolickich jest ważnym wyznacznikiem przynależności wyznaniowej i ogólnie – religijności. W niniejszym opracowaniu zostaną przedstawione wyniki badań dotyczących akceptacji jedynie najbardziej podstawowych prawd wiary. Pierwsza kwestia dotyczy akceptacji osobowej natury Boga i jednocześnie wiary w to, że jest On Stwórcą wszechświata. Następna prawda dotyczy Osoby Jezusa Chrystusa, Jego tożsamości i misji. Kolejne dwie prawdy, do których odnoszą się prezentowane wyniki badań, to dogmaty eschatologiczne dotyczące zmartwychwstania ciała ludzkiego oraz istnienia piekła.

Te wskaźniki empiryczne badane były jedynie w trzech odrębnych badaniach. W przypadku badania przeprowadzonego w latach 2002-2006 w wybranych miastach Polski przytoczone zostaną wyniki skrajne, gdyż tak zostały zaprezentowane w materiale źródłowym. Warto jednak wspomnieć, że najwyższe wskaźniki religijności uzyskano w diecezjach tarnowskiej i łomżyńskiej, najniższe natomiast w archidiecezji warszawskiej i szczecińskokamińskiej.

Tabela 3. Akceptacja dogmatów

Dogmat/badanie	Wybrane miasta (2002-2005) ²⁹	Polska „Opinia” (2005) ³⁰	Warszawa (2003) ³¹
Bóg jako Osoba, wszechmogący Stwórca świata	70,2-92,7	68	48,8 (Osoba) 65,0 (Stwórca)
Jezus jest prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem, który umarł i zmartwychwstał	62,9 – 95,5 (w zależności od miasta)	64,5	70,9
Zmartwychwstanie ciała	19,7-35,5	–	28,3
Istnienie piekła	63,2-83,6	–	54,7

Uzyskane wyniki badań, choć niejednorodne i ściśle uzależnione od środowiska, pokazują wyraźnie niektóre zjawiska w odniesieniu do akceptacji dogmatów katolickich. Większość ankietowanej młodzieży akceptuje osobową naturę Boga i wierzy, że jest On Stwórcą świata (niższy odsetek wśród młodzieży warszawskiej). Także boskość i człowieczeństwo oraz odku-

²⁸ Zob. Zaręba. *Religijność młodzieży – podstawowe parametry* s. 116.

²⁹ Mariński. *Religijność młodzieży szkolnej* s. 341.

³⁰ Raport z badania młodzieży polskiej s. 37-39.

³¹ Mariński. *Młodzież wobec dogmatów wiary*. W: *Młodzież Warszawy* s. 32-44.

pieńcza misja Chrystusa nie budzą większych zastrzeżeń respondentów, choć nieco odbiegają od przedstawionego wyżej globalnego stosunku do wiary. Najwięcej trudności ankietowani mają z przyjęciem prawdy o zmartwychwstaniu ludzkiego ciała. Młodzież w większości jest przekonana, że po śmierci żyć będą jedynie ludzkie dusze³² Nieco mniejszą akceptacją niż wiara w osobowego Boga Stworzyciela czy w dogmat chrystologiczny cieszy się wiara w istnienie piekła.

Przedstawione wyniki badań można różnie interpretować. Z jednej strony można wskazać na niemały odsetek polskiej młodzieży, która odrzuca istotne katolickie dogmaty, z drugiej strony można jednak podejść do wyników badań bardziej optymistycznie, wskazując na wciąż znaczący procent młodzieży, której poglądy są na ogół ortodoksyjne³³

J. Mariański, interpretując wyniki badań prowadzonych pod swoim kierunkiem, pisze: „Wydaje się, że powoli narasta rozbieżność pomiędzy doktryną chrześcijańską a świadomością religijną młodych Polaków. Stosowany język, kościelne symbole, tradycyjne metody i sposoby działania docierają do mentalności tylko części wierzących”³⁴ Zauważa także, że „postawy nieortodoksyjne, ambiwalentne czy agnostyczne są prawdopodobnie bardziej przejawem deinstytucjonalizacji religijności kościelnej, niż indywidualizacji czy prywatyzacji. Badania jakościowe wskazują jednak na istnienie pozainstytucjonalnej, prywatnej i nacechowanej subiektywnością religijności”³⁵

3. PRAKTYKI RELIGIJNE

Kolejnym omawianym parametrem religijności jest udział w praktykach religijnych. Oczywisty jest bowiem fakt, że każda osoba wierząca powinna praktykować swoją wiarę poprzez osobiste odniesienie do Boga, a także poprzez udział w kulcie wspólnoty, do której należy. Niezrozumiała wydaje się zatem postawa ludzi określających się jako wierzący, ale niepraktykujący³⁶ Faktem jest także to, że ludzie niepraktykujący modlitwy i nieuczestniczący w liturgii doświadczają w bliższej lub dalszej perspektywie osłabienia bądź

³² Por. R. C y r u ł o w s k i. *Religijność młodzieży ponadgimnazjalnej (raport z badań socjologicznych we Włocławku)*. „Ateneum Kapłańskie” 144:2005 z. 2(576) s. 297.

³³ Por. M a r i a ń s k i. *Religijność młodzieży szkolnej* s. 345.

³⁴ T e n ż e. *Młodzież wobec dogmatów wiary*. W: *Młodzież* Warszawy s. 47-48.

³⁵ T e n ż e. *Religijność młodzieży szkolnej* s. 345.

³⁶ Zob. Tamże, s. 347.

utracy wiary³⁷ Socjologowie religii zauważają wśród polskiej młodzieży ostatnich lat kilka wyraźnych tendencji. Pierwsza z nich dotyczy spadku udziału młodzieży w praktykach, szczególnie we Mszy św. niedzielnej. Wyniki badań przeprowadzonych w latach 1992-2002 mówią o 10-procentowym spadku w tym względzie³⁸ Poniżej przytoczone zostaną wyniki różnorodnych badań, ale odnoszących się tylko do kilku, acz – jak się wydaje – najistotniejszych wskaźników: udziału we Mszy św. niedzielnej, przystępowania do sakramentalnej spowiedzi oraz osobistej modlitwy. Zostaną tu przedstawione jedynie wyniki od strony pozytywnej tzn. odzwierciedlające procentowy udział, a nie brak udziału w konkretnych praktykach religijnych. Wydaje się, że takie ujęcie bardziej przejrzyste przybliży aktualny stan religijności polskiej młodzieży. Niestety nie wszystkie badania obejmowały każdy z wymienionych wyżej wskaźników empirycznych.

Tabela 4. Wybrane praktyki religijne

Praktyka/badanie	Polska CBOS (2003) ³⁹	Wybrane 12 diecezji (1996-2006) ⁴⁰	Kujawsko-pomorskie (2002) ⁴¹	Warszawa (2003) ⁴²	Polska „Opinia” (2005) ⁴³	Wybrane miasta (2002-2005) ⁴⁴
Msza św. w każdą niedzielę	48%	Łącznie 59%	53,6	19,7	65%	20,9
Msza św. w prawie każdą niedzielę	–		Łącznie 20,5	22,0	–	32,6
Msza św. przynajmniej raz w miesiącu	12	–		13,4	–	20,0
Tylko w wielkie święta – kilka razy w roku	20	–		17,9	–	15,4
Spowiedź raz w miesiącu i częściej	–	–		–	14,1	–

³⁷ J. Mariański pisze w tym kontekście: „Spadek uczestnictwa w praktykach religijnych pociąga za sobą osłabienie przekonań religijnych, a nawet ich rozpad” (M a r i a ń s k i. *Religijność młodzieży szkolnej* s. 347).

³⁸ T. S z a w i e l. *Wartości a transformacja. W: System wartości i norm społecznych podstawą rozwoju Polski.* Red. J. Szomburg. Gdańsk 2005 s. 38.

³⁹ *Młodzież 2003* s. 113.

⁴⁰ Zob. Z a r ę b a. *Religijność młodzieży – podstawowe parametry* s. 110-139.

⁴¹ B i e r n a t, jw. s. 229.

⁴² S. H. Z a r ę b a. *Religijne zachowania w środowisku zurbanizowanym.* W: *Młodzież Warszawy* s. 57; 62; 65.

⁴³ *Raport z badania młodzieży polskiej* s. 4; 34.

⁴⁴ M a r i a ń s k i. *Religijność młodzieży szkolnej* s. 351-352.

Spowiedź kilka razy w roku	-	56	-	31,1	-	56,6
Spowiedź raz na rok	-	-	-	16,3	-	14,2
Modlitwa codziennie lub prawie codziennie	-	53	-	28,2	46,7	-
Modlitwa co kilka dni	-	-	-	15,2	15,8	-
Modlitwa sporadycznie	-	-	-	34,9	23,0	-

Mimo znacznych rozbieżności w uzyskanych wynikach badań można je podsumować stwierdzeniem, że „deklaracje wiary religijnej nie zawsze idą w parze z praktykami religijnymi”⁴⁵, choć „około połowa badanej młodzieży uczestniczy mniej lub bardziej regularnie w praktykach niedzielnych”⁴⁶. Interpretacje przytoczonych wyników mogą się znacząco różnić od siebie w zależności od przyjętych hipotez badawczych, a także subiektywnego nastawienia badacza. Z punktu widzenia socjologa być może nie są to dane pesymistyczne⁴⁷, ale już dla duszpasterza powinny stanowić poważne wyzwanie pastoralne. Niepokoić powinien bowiem fakt, że duża część młodzieży deklarująca się jako wierzący katolicy nie modli się i nie bierze udziału w podstawowych praktykach wspólnoty Kościoła.

4. EKLEZJALNOŚĆ

Kolejnym badanym parametrem religijności polskiej młodzieży jest jej poczucie eklezjalności. Jest to parametr niezwykle ważny, wpływa bowiem z przesłanek teologicznych, z roli jaką Kościół odgrywa w dążeniu wiernych do zbawienia. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego* przypomina: „Nie mogą zostać zbawieni tacy ludzie, którzy dobrze wiedząc, że Kościół został założony przez Boga za pośrednictwem Chrystusa jako konieczny do zbawienia, nie chcieliby do niego wejść ani w nim wytrwać”⁴⁸.

W niniejszym opracowaniu zostaną zaprezentowane jedynie wyniki badań dotyczących związku młodzieży ze swoją rodzinną parafią oraz przynależności do różnego rodzaju grup religijnych w parafii. Badania takie w ostatnim

⁴⁵ Biernat, jw. s. 229.

⁴⁶ Mariański. *Religijność młodzieży szkolnej* s. 354.

⁴⁷ Tenże. *Emigracja młodzieży z Kościoła? „Socjologia religii”*, tom 3, 2005 s. 173.

⁴⁸ *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Kielce 2005 nr 171.

czasie przeprowadzone zostały w wybranych 12 polskich diecezjach, a także w Warszawie. Z badań CBOS przeprowadzonych w 2003 r. w skali całego kraju wynika jedynie, jaka część młodzieży należy do grup parafialnych.

Tabela 5. Związek z parafią i przynależność do grup parafialnych

Zachowanie / badanie	Warszawa (2003) ⁴⁹	Wybrane 12 diecezji (1996-2006) ⁵⁰	Polska CBOS (2003) ⁵¹
Autoidentyfikacja z parafią	14,7	30%	–
Autoidentyfikacja z parafią tylko w pewnym stopniu	35,6	40%	–
Przynależność do wspólnot i grup parafialnych	13,9	4%	3%

Mimo znaczących różnic między środowiskami wydaje się, że dokonujące się procesy są w pewnej mierze analogiczne. Związek młodzieży z własną parafią można porównać do piramidy. „Jej wierzchołek to stosunkowo niewielka grupa młodzieży całkowicie (silnie) identyfikująca się z parafią, a podstawę stanowi prawie trzykrotnie liczniejsza grupa osób w żaden sposób nieodczuwająca więzi ze swoją parafią. Środek tej piramidy wypełniają młodzi ludzie luźno związani (identyfikacja częściowa) ze swoimi parafiami”⁵²

W dużej mierze potwierdzają się także opinie socjologów religii, którzy twierdzą, że największe zmiany odnośnie do religijności dzisiejszej młodzieży nie tyle dotyczą globalnych postaw wiary, co identyfikacji z Kościołem. Tak ostrożny we wnioskach socjolog jak J. Mariański mówi wprost o szerzącym się ateizmie eklezjalnym⁵³

5. MORALNOŚĆ

Moralność jest bardzo istotnym składnikiem religijności. W Piwowarski nazywał parametr moralności parametrem konsekwencyjnym, ponieważ jest

⁴⁹ E. Firli, *Młodzież warszawska i parafia*. W: *Młodzież Warszawy* s. 178.

⁵⁰ Zob. Zareba, *Religijność młodzieży – podstawowe parametry* s. 110-139.

⁵¹ *Młodzież 2003* s. 107.

⁵² Firli, *op. cit.* s. 187.

⁵³ Por. Mariański, *Charakterystyka religijno-moralna współczesnej młodzieży* s. 15-70.

„w pewnym stopniu sprawdzianem skuteczności religijnej wiary, wiedzy, doświadczenia i praktyk w życiu codziennym”⁵⁴ Współcześnie wymogi moralne często są kontestowane. Niewątpliwie wpływ na taką sytuację ma dzisiejsza kultura i związana z nią mentalność postmodernistyczna, która lansuje przekonanie o względności wszelkich zasad i norm. Zdaniem niektórych socjologów jedna trzecia polskiej młodzieży „wątpi lub nie wierzy w istnienie zasad moralnych we współczesnym świecie. Normy te według nich ulegają osłabieniu, a nawet zanikają. Co dziesiąta badana osoba jest przekonana, że każdy człowiek sam tworzy swoje zasady, zgodnie z własnymi, indywidualnymi potrzebami”⁵⁵ Zasady moralne, które wymagają pewnego wysiłku, będą więc najczęściej kwestionowane.

Przytoczone poniżej wyniki badań tego parametru religijności mają za zadanie jedynie zilustrować stosunek młodych Polaków do najbardziej newralgicznych norm moralnych, tj. współżycia seksualnego przed ślubem, antykoncepcji, aborcji i eutanazji. Przedstawione zostaną wyniki pięciu odrębnych badań, choć nie każde badanie odnosiło się do wszystkich wymienionych wyżej wskaźników empirycznych. Wydaje się jednak, że przytoczone wyniki pozwolą na konstrukcję wiarygodnego obrazu kondycji moralnej polskiej młodzieży w odniesieniu do wspomnianych kwestii. Prezentacja wyników zostanie dokonana w taki sposób, aby ukazać odsetek polskiej młodzieży, która odrzuca moralnie naganne zachowania. Przedstawione więc wartości procentowe odnosić się będą do młodzieży aprobującej stanowisko Kościoła katolickiego.

Z przytoczonych wyników badań wyraźnie widać, że katolickie zasady moralne dotyczące ludzkiej seksualności są przez zdecydowaną większość polskiej młodzieży odrzucane. Dotyczy to zarówno współżycia seksualnego przed zawarciem sakramentalnego związku małżeńskiego jak również stosowania antykoncepcji jako metody regulacji poczęć. Opinie młodzieży w tej dziedzinie niewątpliwie najbardziej odbiegają od oficjalnego nauczania Kościoła i właśnie tutaj zauważalny jest największy rozdźwięk między doktryną a praktyką życia. Bardzo często seksualność jest „traktowana jako sprawa prywatna człowieka, która nie podlega normom religijnym”⁵⁶ Bardziej optymistycznie prezentują się wyniki badań dotyczących aborcji i eutanazji, choć i one pozostawiają wiele do życzenia w niemal jednolicie katolickim społeczeństwie polskim.

⁵⁴ Piwowski, jw. s. 61.

⁵⁵ Biernat, jw. s. 275.

⁵⁶ Biernat, jw. s. 269.

Tabela 6. Wybrane zachowania moralne

Zachowanie / badanie	Wybrane 12 diecezji (1996-2006) ⁵⁷	Kujawsko-pomorskie (2002) ⁵⁸	Wybrane miasta (2000) ⁵⁹	Warszawa (2003) ⁶⁰	Polska CBOS (2003) ⁶¹
Bezwzględna niedopuszczalność współżycia seksualnego przed ślubem	12,2	–	28,86	9,3	16
Bezwzględna niedopuszczalność stosowania antykoncepcji	11,8	5,8	–	6,5	–
Bezwzględna niedopuszczalność aborcji	58,1	44	74,24	38,7	–
Bezwzględna niedopuszczalność eutanazji	52,3	27,6	–	25,6	–

„Przyjmowany przez Kościół uniwersalizm wartości i norm moralnych jest uważany za trudny do zaakceptowania, zwłaszcza w złożonych i życiowo trudnych sytuacjach konfliktów moralnych doświadczanych przez współczesną młodzież, tym bardziej w atmosferze narzucanego przez media modelu kultury negującej istnienie wartości obiektywnych, preferującego wzorzec życia jako niekończący się happening skoncentrowany wokół ekspozycji młodości”⁶²

Zasygnalizowany problem, choć nie nowy i przewidywalny, powinien stanowić wyzwanie dla odpowiedzialnych za wychowanie młodzieży, zwłaszcza dla duszpasterzy i katechetów. Wydaje się jednak, że największy nacisk należy położyć nie tyle na wpajanie konkretnych zasad moralnych, co na pogłębianie wiary rozumianej jako osobiste relacje z Bogiem. Bez wiary bowiem normy chrześcijańskiej moralności stają się jedynie niezrozumiałym zbiorem zakazów i nakazów, a formacja akcentująca tylko ten aspekt prowadzi do moralizmu. Podstawą więc kształtowania prawego sumienia jest wiara, osobista przyjaźń z Bogiem⁶³ Dopiero na takim fundamencie można

⁵⁷ Zob. Zaręba. *Religijność młodzieży – podstawowe parametry* s. 110-139.

⁵⁸ Biernat, jw. s. 258-267.

⁵⁹ Zob. Ryk, jw. s. 73.

⁶⁰ Zaręba. *Empiryczny obraz moralnych opinii młodzieży Warszawy*. W: *Młodzież Warszawy* s. 114-115.

⁶¹ *Młodzież 2003* s. 122.

⁶² W. Świątkiewicz. *O kryteriach wartościowania moralnego*. W: *Młodzież Warszawy* s. 105.

⁶³ Por. J. Nagórny. *Wymiar moralny*. W: *Podstawowe wymiary katechezy*. Red. M. Majewski. Kraków 1991 s. 78.

budować określone postawy moralne. Kolejnym zaś etapem formacji sumienia stanowić powinien dobrze przeżywany sakrament pokuty, o którym *Katechizm Kościoła Katolickiego* mówi, że „pomaga nam kształtować sumienie, walcząc ze złymi skłonnościami, poddawać się leczącej mocy Chrystusa i postępować w życiu Ducha” (KKK 1458).

ZAKOŃCZENIE

Od młodych ludzi zależy przyszłość wszelkich ludzkich wspólnot i społeczności. Z tego powodu od wieków wiele wysiłków wkładanych jest w formację młodego pokolenia. Wysiłków tych nigdy nie szczędził także Kościół katolicki dbając o wszechstronny rozwój człowieka i akcentując szczególnie jego rozwój duchowy. Współczesne duszpasterstwo młodzieży przybiera na sile także ze względu na wciąż pojawiające się nowe problemy i wyzwania. Aby je dobrze zdiagnozować, a następnie podjąć adekwatne działania, trzeba poznać młodzież – jej radości i nadzieje, bóle i strapienia. Ważne jest także, aby poznać obraz religijności młodego pokolenia. Z tego powodu warto prowadzić i sięgać do wyników licznych badań empirycznych zajmujących się tymi kwestiami.

Podjęta refleksja miała na celu ukazanie wybranych parametrów religijności współczesnej polskiej młodzieży. Zostały zatem przybliżone wyniki badań z różnych ośrodków dotyczące globalnego stosunku młodzieży do wiary, akceptacji podstawowych dogmatów katolickich, udziału w praktykach religijnych, identyfikacji ze wspólnotą Kościoła oraz wybranych kwestii moralnych. Wydaje się, że takie ujęcie pokazuje najbardziej istotne kwestie związane z religijnością młodzieży i może stanowić punkt wyjścia do określenia najbardziej palących problemów. Wyniki badań poszczególnych parametrów zostały zwięźle omówione przy prezentacji danych, podsumowując należy jednak zasignalizować najbardziej charakterystyczne zjawiska i tendencje.

K. Pawlina twierdzi, że w religijności polskiej młodzieży można zauważyć dwie tendencje. „Pierwsza – nie spada liczba osób szukających religii, odczuwających głód transcendencji. Dla prawie 90% młodzieży wiara religijna, choć w różnym stopniu, ma istotną wartość w ich życiu osobistym. Druga tendencja – zwiększa się zbiorowość ludzi religijnych, którzy nie potrzebują Kościoła”⁶⁴

⁶⁴ K. P a w l i n a. *Kondycja duchowa młodego pokolenia Polaków*. W: Komisja Duszpasterstwa Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski. *Głosić Ewangelię nadziei. Program duszpasterski na rok 2004/2005*. Katowice 2004 s. 95.

Kolejne obserwowane zjawiska to bardzo mała akceptacja zasad katolickiej moralności, zauważalna szczególnie w odniesieniu do przeżywania seksualności. Małe zrozumienie dla czystości przedmałżeńskiej czy powszechna aprobata antykoncepcji charakteryzują dzisiejsze młode pokolenie Polaków.

Takie wyniki badań muszą poważnie zastanawiać, zdecydowana bowiem większość badanych określa siebie jako osoby wierzące. Okazuje się, że młodzi Polacy coraz częściej godzą samoświadomość katolicką z kontestacją Kościoła i odrzucaniem niektórych norm moralnych. Taką postawę często określa się mianem „religijności selektywnej”, a czasami porównuje się ją do supermarketu, w którym można wybrać jedynie te towary, które w danej chwili są pożądane. Zdaniem niektórych badaczy „wytworzony w ten sposób «zlepianiec religijny» wymyka się w ogóle definicji religii, zgodnie z którą powinna ona zawierać trzy konstytutywne elementy: instytucję (organizacja), doktrynę (treść wiary) i kult (praktyka)”⁶⁵ Coraz częściej jednak badania wskazują „na istnienie pozainstytucjonalnej, prywatnej i nacechowanej subiektywnością religijności”⁶⁶, co owocuje coraz większym rozdzwieniem między doktryną głoszoną przez Kościół a praktyką życia.

Kościół w swojej działalności duszpasterskiej, wychowawczej i katechetycznej nie może pozostać obojętny na zasygnalizowane zjawiska. Należy podjąć działania zmierzające z jednej strony do pełniejszego włączenia młodzieży we wspólnotę Kościoła, a zwłaszcza rodzinnej parafii, z drugiej zaś do konwergencji, która przejawiać się będzie w zgodności deklarowanej wiary i przynależności eklezjalnej z akceptowanymi zasadami moralnymi i stylem prowadzonego życia. Wśród konkretnych propozycji można wymienić tu choćby ciągłą troskę o szkolne nauczanie religii, a szczególnie położenie nacisku na ruchy i stowarzyszenia religijne, kursy ewangelizacyjne i systematyczną katechezę parafialną.

BIBLIOGRAFIA

- Biernat T.: Społeczno-kulturowe uwarunkowania światopoglądu młodzieży w okresie transformacji. Toruń: Wydawnictwo UMK 2006.
- Długosz P.: Młodzież Podkarpacia w III Rzeczypospolitej. Kraków: Zakład Wydawniczy „NOMOS” 2005.

⁶⁵ Biernat, jw. s. 246.

⁶⁶ Mariański. *Religijność młodzieży szkolnej*, s. 345.

- Mariański J.: Religijność młodzieży szkolnej w małych miastach w warunkach zmiany społecznej. W: Małe miasta. Religie. Red. M. Zemło. Acta Collegii Suprasliensis. T. VIII. Lublin–Supraśl: Wydawnictwo KUL 2006.
- Młodzież 2003. Opinie i diagnozy, nr 2. Warszawa: CBOS 2004.
- Młodzież Warszawy – pokolenie pontyfikatu Jana Pawła II. Red. W. Zdaniewicz, S. Zaręba. Warszawa: Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej 2005.
- Pawlina K.: Kondycja duchowa młodego pokolenia Polaków. W: Komisja Duszpasterstwa Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski. Głosić Ewangelię nadziei. Program duszpasterski na rok 2004/2005. Katowice: Księgarnia św. Jacka 2004 s. 94-105.
- Piwowski W.: Socjologia religii. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1996.
- Raport z badania młodzieży polskiej. Warszawa: Agencja Badań Rynku „Opinia” 2005.
- Ryk A.: Pokolenie zmiany. Studium porównawcze wartości i perspektyw życiowych młodzieży włoskiej i polskiej. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej 2004.
- Szawiel T.: Wartości a transformacja. W: System wartości i norm społecznych podstawą rozwoju Polski. Red. J. Szomburg. Gdańsk: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową 2005.
- Zaręba S. H.: Religijność młodzieży – podstawowe parametry. W: Religia. Kościół. Społeczeństwo. Wyniki badań socjologicznych w 12 diecezjach 1996-2006. Red. W. Zdaniewicz, S. H. Zaręba. Warszawa: Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC 2006 s. 110-139.
- Dynamika świadomości religijno-moralnej młodzieży w warunkach przemian ustrojowych w Polsce (1988-1998). Warszawa: Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC 2003.

SELECTED PARAMETERS OF THE POLISH YOUNG PEOPLE'S RELIGIOUSNESS AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Summary

The present work shows the new research into Polish youth's religiousness with respect to selected parameters. The presentation of the whole issue is based on the parameters of religiousness defined by W. Piwowarski. The parameters include: Global attitude towards faith and religious practices; Knowledge of religion; Religious ideology; Selected religious practices; Religious experience; Bonds with the parish and Religious morality.

A big research sample, environmental variety as well as a short time distance proves that the results of the research are representative. It seems that the data may reliably show the image of the contemporary Polish young people and contribute to constructing an optimum pastoral and catechetical strategy.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: nauczanie religii, katecheza, socjologia religii, młodzież.

Key words: religious education, catechesis, sociology of religion, youth.